

УДК 34.06

ЛЕБЕДЕНКО В.І., кандидат юридичних наук, доцент, професор
кафедри цивільного, господарського та кримінального права
інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА: ПОНЯТТЯ, ПРИЗНАЧЕННЯ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ

Анотація. У статті сформовано ідею, що юридична техніка є невід’ємною складовою нормотворення та правозастосовної діяльності уповноважених суб’єктів, через призму якої здійснюється реалізація норм у повсякденному суспільному житті, а також систематизовано загальнотеоретичні уявлення про види та призначення юридичної техніки, вимогам яких повинна відповідати ця діяльність загалом і відповідно до видової класифікації.

Ключові слова: право, правотворчість, правозастосування, юридична техніка, юридичний акт, документ, види, прийоми і правила юридичної техніки, їх система.

Аннотация. В статье сформирована идея, что юридическая техника является неотъемлемой частью нормотворчества и правоприменительной деятельности уполномоченных субъектов, через призму которой осуществляется реализация норм в повседневной общественной жизни, а также систематизированы общетеоретические представления о видах и назначении юридической техники, требования, которым должна соответствовать эта деятельность в целом и в соответствии с ее видовой классификацией.

Ключевые слова: право, правотворчество, правоприменение, юридическая техника, юридический акт, документ, виды, приемы и правила юридической техники, их система.

Summary. In this article formed idea that legal technology is an integral part of lawmaking and law-enforcement activity of authorized bodies through the prism of which is the implementation of normative in everyday social life. Here also systematized General ideas about the types and the appointment of legal requirements for these activities in General and in accordance with its species classification.

Keywords: right, law making, enforcement, legal technology, legal act, document types, techniques and rules of legal technique, their system

Фактично в суспільному житті не можливе існування якихось відносин, що тим чи іншим чином не регулюються. Відомо, що певні процеси в суспільному житті регулюються моральними, релігійними, корпоративними, соціальними нормами, традиціями та звичаями, а в умовах сьогодення значна частина суспільних відносин регулюється правовими приписами, що є по суті правовим регулюванням суспільних відносин, які закріплені в положеннях законодавчих і нормативно-правових актів, у відповідних юридично значущих документах (договорах, актах, рішеннях, угодах тощо).

Соціально-економічна розбудова нашої держави вимагає інтенсивного розвитку законодавства та його приведення до вимог міжнародних стандартів. Усе це потребує удосконалення нормотворчої та правозастосовної діяльності. Сьогодні гостро постає проблема юридично-технічної досконалості нормативно-правових актів і можливості їх практичної реалізації. Останнє, як відомо, досягається через послідовне, логічне та відповідне використання юридичних прийомів, засобів, способів і дотримання певних правил щодо розробки, складання та оформлення нормативно-правових документів. Зазначене в теорії права отримало назву *юридична техніка*.

Юридична техніка в правотворчості охоплює нормативні акти, тобто техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні законів і підзаконних нормативно-правових актів, а в правозастосовній діяльності – індивідуальні акти, тобто техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні судових актів, договорів тощо. Від юридичної техніки значною мірою залежать ефективність законодавства в цілому, його правильне розуміння та використання суб'єктами правозастосування, його належний вид, систематизація тощо. Разом із тим доводиться констатувати, що значна частина чинних нормативних правових актів в Україні є неякісною з погляду на нормотворчу техніку. Невдалі формулювання або неточні вживання термінів, допущення суперечностей, некоректні посилання і т. ін. породжують зволікання, сприяють помилкам, виникненню непорозумінь у практичній правничій діяльності, заважають ефективному реформуванню багатьох сфер державного та громадського життя. Отже, сьогодні вже не викликає сумнівів той факт, що юридична техніка має не лише прикладне (допоміжне), але й істотне значення для регулювання суспільного життя. Тому цілком природним є значне підвищення інтересу науковців і практиків до проблем юридичної, нормотворчої, законодавчої техніки.

Ураховуючи викладене зазначимо, що метою нашої статті є аналіз теоретичних знань про юридичну техніку, її місце й роль у юридичній науці та практичній правничій діяльності, дослідження окремих видів, засобів і правил її реалізації, логічних спеціально-юридичних, мовностилістичних та інших засобів і правил структурування нормативних правових актів і формулювання на цій підставі висновків та рекомендацій щодо ефективного її використання в повсякденному житті відповідними суб'єктами права.

Юридична техніка розвивалася протягом усієї історії існування права. Вона проявлялася зовні у вигляді навичок, прийомів практичної діяльності щодо реалізації права, а пізніше – як рекомендації щодо найбільш доцільних способів здійснення цієї діяльності. Зміст цих рекомендацій збагачувався і змінювався з розвитком права як явища суспільного життя. Загалом можна стверджувати, що зміст юридичної техніки органічно впливає з сутності та ознак самого права, оскільки вона виникає у зв'язку з функціонуванням права, а в міру нагромадження практичного досвіду переростає в теоретичне знання про шляхи, способи та засоби реалізації права у процесі здійснення юридично значущої діяльності.

Питання щодо становлення та розвитку юридичної техніки як правової категорії розглядали у своїх наукових працях К. Бриль, Є. Білозьоров, О. Вінник, Є. Гіда, А. Завальний, А. Красницька, Ю. Кривицький, Р. Москаль, О. Мурашин, А. Осауленко, Д. Тихомиров та деякі інші. Разом із тим слід погодитися з Р. Москалем [6], що уявлення про юридичну техніку, яке склалося сьогодні в теорії права, не зовсім відповідає об'єктивному значенню цього явища. У вітчизняній літературі цей феномен, як правило, розглядається з позицій «інструментального» підходу як технічний прийом у сфері правотворчості та правозастосування, або ж юридична техніка взагалі зводиться лише до техніки прийняття нормативно-правових актів, тобто як елемент системи законодавчої діяльності [7, с. 251].

Проте сьогодні цього недостатньо, адже нечіткими залишаються критерії, за якими можна виокремити певні види юридичної техніки. Існують різні класифікації: В. Карташов [5] поділяє юридичну техніку на правотворчу і правозастосовну (правореалізаційну), інтерпретаційну і правосистематизуючу, судову і слідчу, прокурорську тощо; К. Бриль [3] називає такі види юридичної техніки, як нормотворчу, техніку оприлюднення, техніку інкорпорації та консолідації, правозастосовну та ін.;

С. Алексеев зазначає [2], що юридична техніка класифікується: а) за видами правових актів, які обслуговуються цією сукупністю технічних прийомів і засобів, – на законодавчу (правотворчу) техніку і техніку індивідуальних актів; б) за змістом цих прийомів і засобів – на засоби і прийоми юридичного вираження волі законодавця (або волі суб'єкта індивідуального акта) та на засоби і прийоми словесно-документального викладення змісту акта. Інший підхід – це розгляд юридичної техніки як виду суто інтелектуальної праці в галузі правотворчості, тобто розвиток концепцій, завдяки яким право неминуче набуває наукового вираження. Треті автори розуміють юридичну техніку як сукупність засобів і процедур, що мають забезпечити реалізацію цілей права і його захист. Ще один підхід – додатково розглядати юридичну техніку як засіб переведення соціальних потреб мовою права, тобто створення відповідних правових конструкцій, за рахунок яких досягається підтримання правопорядку в суспільстві [7].

Кожна із зазначених концепцій містить раціональне зерно, але в цілому не відтворює в повному обсягу розуміння юридичної техніки як сукупності засобів, правил і прийомів підготовки та реалізації юридичних актів усіма суб'єктами права, адже за межами зазначених концепцій залишається значний масив юридично значимих документів, які утворюються не тільки в процесі законотворчої, а й правореалізаційної діяльності уповноважених суб'єктів та є необхідною складовою єдиного процесу виникнення та реалізації права, що закладено в правовій нормі (договори приватно-публічного права, управлінсько-розпорядча документація підприємств, акти та інші документи щодо надання органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, іншими уповноваженими суб'єктами адміністративних послуг тощо).

Загалом за напрямками застосування (видова класифікація) юридична техніка поділяється на законодавчу (правотворча, нормотворча), тобто сукупність правил, прийомів, способів створення нормативних актів (підготовка, розробка, складання, оформлення) та їх видання (оприлюднення) із дотриманням правил, що встановлені для цього; техніку систематизації законодавства, тобто використання таких способів його систематизації, як облік, інкорпорація, консолідація, кодифікація, з метою упорядкування та спрощення відповідного застосування норм права в практичній правничій діяльності; техніку правозастосування нормативно-правових актів, тобто дії уповноважених суб'єктів щодо належного зовнішнього оформлення відповідного індивідуального правозастосовного акта (назва, органи видання або видачі, час і місце видачі, підпис, печатка, зміст тощо), дотримання формальних ознак нормативного документу (рішення, фіксація юридичного факту, відповідність термінологічного стилю мові законодавства і т. ін.).

Загальними прийомами та правилами щодо застосування юридичної техніки є дотримання юридичної термінології, тобто системи усталених, загальноприйнятих і визнаних юридичною наукою та практикою юридичних термінів, тобто словесних позначень понять, що використовуються під час викладу змісту закону, іншого нормативно-правового акта чи юридично-значущого документа. Зазначене вимагає дотримання вимог термінологічної уніфікації, а саме таких: однозначність – застосування в нормативному акті або іншому юридично значущому документі понять і термінів в одному й тому ж, тотожному значенні; загальна визнаність – використання загальновідомих і поширених серед наукової спільноти та пересічних громадян термінів, визначень, формулювань, дефініцій і т. ін., а не надуманих і вигаданих спеціально для певного закону, нормативно-правового акта, юридично значущого документа; стабільність (постійність, усталеність) – закріплення в певній незмінній формі термінології нормативно-правового акта, а не зміна її з прийняттям кожного

нового нормативно-правового акта чи закону; доступність – простота та адекватність термінології, що використовується; чіткість у викладі нормативно-правового матеріалу, тобто виключення різного розуміння та можливості багатоманітного тлумачення положень норми права; дотримання певних юридичних конструкцій, тобто непорушних і чітких, відпрацьованих юридичною наукою, законодавчою діяльністю та перевірених практикою правозастосовної діяльності типових схем побудови нормативно-правового матеріалу з використанням особливого типу системного зв'язку між його елементами. Для цього характерним є наявність: відсилань (позначення щодо зв'язку між нормами права у межах одного нормативно-правового акта та між нормативно-правовими актами рівної юридичної сили); посилань (позначення зв'язку між більш загальними нормативно-правовими актами і тими, що конкретизуються, доповнюються, розвивають їх положення); норм-доручень, тобто прямого формулювання завдання конкретному органу щодо підготовки та прийняття відповідного нормативно-правового документа, його приведення відповідно до чинних нормативно-правових актів, визначення норм, які потребують зміни або скасування, буквального текстуального відтворення окремих положень норм міжнародного права, Конституції України, законів, що мають особливе значення для регулювання тих чи інших правовідносин тощо; дотримання встановленої форми нормативно-правового акта чи юридично значущого документа, технічних прийомів і правил викладу його змісту (юридичний стиль та юридична мова).

Зазначене розкривається через логічність та послідовність викладу нормативних положень; їх відповідність назві нормативно-правового акта та правовідносинам, що ним регулюються; відсутність внутрішніх суперечностей та суперечностей з іншими нормативно-правовими актами; граматичну правильність і додержання юридичного (імперативного) стилю викладу вживаних термінів; наявність відповідних реквізитів (найменування акта та органу, який його видав, місця та дати видання, підпису відповідної посадової особи, порядкового номеру і т. ін.) тощо; чітке формулювання конкретних юридичних волевиявлень правомочних суб'єктів, які видають нормативно-правові акти; розв'язання реальних, точно визначених завдань, що виникають у сфері правового регулювання; чітку визначеність адресата, тобто конкретного суб'єкта, фізичної або юридичної особи або осіб; додержання логічних правил і засобів складання нормативного документа, які забезпечують утворення логічної основи нормативно-правового акта і залежно від його виду та обсягу можуть його поділяти на частини, розділи, глави, параграфи, статті та частини, пункти, підпункти, абзаци статей, абзаци пунктів, примітки тощо; додержання граматичних, лексичних і стилістичних правил викладу нормативно-правового матеріалу, які по суті забезпечують стислість, зрозумілість, точність мовної форми нормативно-правового акта. Зазначене також передбачає можливість в окремих випадках використовувати графічні (таблиці, графіки, карти, малюнки, які закріплюють символи, зразки документів) та математичні засоби (числа, формули розрахунків, знаки, що позначають операції з числами).

Отже, юридична техніка – це сукупність правил, приписів, прийомів, способів дій щодо створення, систематизації та застосування відповідними уповноваженими суб'єктами (фізичними та юридичними особами) нормативно-правових актів та юридично значущих документів, що є необхідною складовою єдиного процесу виникнення та реалізації прав, закладених у відповідній нормі чи документі. Наведений висновок не претендує на виключний характер і є запрошенням усіх зацікавлених науковців, правознавців і правників до обговорення проблемних питань нормотворення та застосування права, визначення напрямків, шляхів і процедур удосконалення

зазначеної діяльності, приведення її до вимог міжнародно-правових актів та усталеної практики правничої діяльності.

Використана література

1. Алексеев С.С. Право : азбука – теория – философия : Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М., 1999. – 356 с.
2. Бриль К.І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів : автореф дис ... к.ю.н : 12.00.01 / К. І. Бриль. – К., 2008. – 18 с.
3. Кельман М.С. Загальна теорія права : підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2002. – 353 с.
4. Красницька А.В. Проблеми формування визначення поняття юридичної техніки у пострадянські часи / А.В. Красницька // Науковий вісник КНУВС. – 2010.
5. Москаль Р. Професійна лексика та юридична техніка як засоби професійного успіху юриста / Р. Москаль // Юридичний вісник України, 21-27 грудня 2002 року.
6. Теорія держави та права : підручник ; за заг. ред. Є.О. Гіди. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2011 – 576 с.
7. Универсальная десятичная классификация. – Режим доступа : [//www.pu.virmk.ru/doc/UDK](http://www.pu.virmk.ru/doc/UDK)

~~~~~ * * * ~~~~~